

HET BELANG VAN MEDIAGEBRUIK TIJDENS DE DETENTIE IN HET LICHT VAN DE HERINTREDE IN DE MAATSCHAPPIJ: RESULTATEN VAN ENKELE VLAAMSE STUDIES

H. VANDEBOSCH

1. Inleiding

De herintrede wordt vaak een cruciaal moment in het reïntegratieproces van ex-gevangenen genoemd, omdat de aanpassing tijdens de eerste dagen in de vrije wereld rechtstreeks de kansen op recidive beïnvloedt (WALLER, 1974:72). Criminologen concentreren zich vaak op een beperkt aantal factoren die de eerste leefsituatie karakteriseren (b.v. de gezinstoestand, de werk- en huisvestingssituatie) om de slaag- of mislukningskansen te voorspellen (zie b.v. MARSHALL, 1992; GOETHALS et al., 2000). Er wordt echter weinig aandacht besteed aan het hele gamma van ervaringen en problemen die gepaard gaan met de overgang van de gevangenis naar de maatschappij en naar het perspectief van de personen die terugkeren. Een ander tekort in het bestaande onderzoek betreft de relatie tussen mediagebruik in de gevangenis en de herintrede. Terwijl de meeste auteurs erkennen dat de post-gevangenissituatie het best begrepen kan worden in een longitudinaal kader, waarin de pre-gevangenissituatie en de gevangenissituatie een plaats hebben (TRAVIS en VISHER, forthcoming), zijn er zeer weinig die zich geconcentreerd hebben op de invloed van dit soort gevangenisactiviteiten op de vrijlating. Meer aandacht is bijvoorbeeld besteed aan de effecten van de deelname aan opleidingsactiviteiten en therapieën tijdens de detentie op de post-gevangenissituatie (AUSTIN, 2001; TRAVIS en PETERSILIA, 2001).

In dit artikel zullen we ons daarom concentreren op de herintrede-ervaring van gevangenen en het belang van het mediagebruik tijdens de detentie in het licht van de vrijlating.

2. Literatuur over de herintrede in de maatschappij en het belang van mediagebruik tijdens de detentie in het licht van de vrijlating

2.1. De herintrede in de maatschappij

De transitie van de gevangenis naar de vrije maatschappij (IRWIN, 1970: 107-130; MCARTHUR, 1974; WALLER, *ibid.*; EATON, 1993) is op bepaalde vlakken vergelijkbaar met de herintrede-ervaring van andere '*returnees*', zoals mensen die een lange tijd in het buitenland hebben doorgebracht en dan terug naar hun thuisland komen (zie bijvoorbeeld: ISA, 2000; YOSHIDA ET AL., 2002). De impact van de overgang van de ene setting naar de andere wordt vaak als dramatisch, stresserend of verwarrend omschreven. De '*re-entry shock*' blijkt veroor-

zaakt te worden door fundamentele verschillen tussen de twee settings. Ex-gedetineerden moeten bijvoorbeeld wennen aan de snelle, veranderlijke buitenwereld, na hun verblijf in de voorspelbare, statische gevangeniscontext. Ook het feit dat de setting waarnaar men terugkeert veranderd is tijdens de afwezigheid zorgt voor aanpassingsproblemen. Pas vrijgelatenen merken bijvoorbeeld op dat straten zijn heraangelegd in hun buurt en dat hun vrienden en familieleden niet meer dezelfde zijn als voorheen. Door het verblijf in een andere setting heeft men kennis opgedaan en vaardigheden geleerd die mogelijk disfunctioneel zijn in de oorspronkelijke setting, terwijl vroegere vaardigheden en kennis verloren zijn gegaan of vergeten. Bovendien zijn tijdens het verblijf in de andere setting nieuwe fysieke en sociale patronen ontstaan in de originele setting die geüpdate kennis en vaardigheden vragen. De personen die terugkeren hebben daardoor het gevoel dat ze terechtkomen in een vreemde wereld, waarin zelfs de op het eerste gezicht meest eenvoudige dingen (zoals een bus nemen of naar de winkel gaan) niet (meer) vanzelfsprekend zijn. Zij voelen zichzelf niet alleen vreemdelingen, maar hebben ook de indruk door anderen als dusdanig herkend en behandeld te worden. In het geval van ex-gedetineerden vormt stigmatisering (die ook gebaseerd is op stereotypering in de media) een serieuze barrière bij de reïntegratie. De nieuwe situatie veronderstelt dan ook aanpassingsreacties met betrekking tot de fysieke omgeving, de sociale omgeving en het 'self'.

2.2. Het mediagebruik in de gevangenis: een middel om gevangenispijnen te verzachten en zich voor te bereiden op de herintrede

De criminologische literatuur beschrijft verschillende soorten gevangenisactiviteiten die – ten minste in theorie – de gedetineerden helpen voorbereiden op een succesvolle reïntegratie in de maatschappij. Die activiteiten beklemtonen vaak het (bewust) verwerven van nuttige kennis en vaardigheden (en het afleren van negatieve gewoontes en attitudes). Tijdens hun gevangenschap kunnen gedetineerden bijvoorbeeld een beroepsopleiding volgen, in therapie gaan, enz. (AUSTIN, *ibid.*: 322-324) Maar ook andere activiteiten worden belangrijk geacht in het licht van de herintrede in de maatschappij. Persoonlijke contacten met familieleden en vrienden – via telefoon, brieven, en bezoeken – zijn niet alleen essentieel voor het welzijn van gevangenen tijdens hun detentie, maar verschaffen ook betere perspectieven voor het leven na de vrijlating. Dezelfde redenering wordt vaak teruggevonden voor het mediagebruik in de gevangenis. Televisie, radio, kranten, tijdschriften, boeken, enz. genereren belangrijke kortetermijngratificaties en verzachten daardoor het gevangenisleven. Anderzijds spelen zij ook een belangrijke rol in het licht van de reïntegratie.

Onderzoek toont aan dat media-activiteiten de bekende 'gevangenispijnen' (SYKES, 1958; GOFFMAN, 1968; TOCH, 1977) – veroorzaakt door de deprivatie van vrijheid, autonomie, goederen en diensten, heteroseksuele contacten, veiligheid, privacy, structuur, steun, emotionele feedback, activiteit, communicatie (KEVE, 1974:33) en variëteit (COOKE ET AL., 1990) – kunnen voorkomen, oplossen of verzachten. Gedetineerden kunnen bijvoorbeeld hun radiotoestellen opzetten om storende gevangenisgeluiden te verdringen en privacy te creëren; naar de televisie kijken om de tijd te verdrijven; het nieuws volgen om in contact te

blijven met de buitenwereld en zich minder geïsoleerd te voelen; spannende boeken lezen om de sleur van het gevangenisleven te doorbreken, erotische media-inhouden consumeren om zich seksueel te ontladen, enzovoort. Anderzijds kunnen de media de stress die veroorzaakt wordt door de problemen en de negatieve psychologische en fysieke neveneffecten daarvan, milderen. De gedetineerde die problemen ervaart, kan verstrooiing zoeken in een tijdschrift, de frustraties afreageren met luide muziek, negatieve gevoelens verdringen met positieve emoties die worden opgewekt door een komisch programma, de televisie gebruiken als een slaapmiddel, enz. (Voor een overzicht van mediafuncties in de gevangenis, zie CLEMMER, 1958; GALTUNG, 1967; AUBERSON, 1973; LINDLOF, 1986-87; FABIANI en SOLDINI, 1996, en JEWKES, 2002).

Doordat de media typische frustraties van het gevangenisleven en de bijbehorende stress kunnen verzachten, verhogen ze indirect ook de kansen op een succesvolle reïntegratie in de maatschappij. De (langdurige) blootstelling aan gevangenisdeprivaties wordt immers de oorzaak genoemd van negatieve denk- en gedragspatronen, die disfunctioneel werken in de post-gevangenisperiode (HANEY, 2002). Voorbeelden van negatieve gevangenseffecten zijn institutionele afhankelijkheid en verlaagde capaciteit voor onafhankelijk denken en handelen, interpersoonlijk wantrouwen, verminderde zelfwaarde, criminalisering, vervreemding, '*disculturation*' (het verlies van of onvermogen tot verwerving van gewoontes en vaardigheden die op een bepaald ogenblik vereist zijn in de ruimere maatschappij) en isolatie (voor een overzicht, zie ATLAS en DUNHAM, 1990:54; COOKE ET AL., *ibid.*:58-59, HANEY, *ibid.*)

Media zijn niet alleen belangrijk omdat zij de gevangenispijnen verzachten en het leven in de gevangenis normaliseren. Zij beïnvloeden de reïntegratie ook op een meer directe manier. Zij houden de gedetineerden – of tenminste degenen die nog geïnteresseerd zijn in het leven buiten de muren – op de hoogte van belangrijke gebeurtenissen en evoluties in de samenleving (zoals prijsevoluties – LINDLOF, 1987:190 – en de emancipatie van de vrouw – FISHER, 1989). Voor personen die hun tijd in de gevangenis op een nuttige manier willen gebruiken, is de consumptie van bepaalde media-inhouden (zoals boeken of informatieve tv-programma's) een middel om zichzelf te verbeteren. Deze zogenaamde '*gleaners*' kunnen via de media ook een beter beeld krijgen van het conventionele leven dat zij willen leiden na hun gevangenisstraf (IRWIN, *ibid.*:79). Ten slotte kunnen media gebruikt worden om enkele praktische zaken in orde te brengen voor de vrijlating. Job- en woonsecties in kranten kunnen helpen bij de zoektocht naar werk en een verblijfplaats (WALLER, *ibid.*: 73; LINDLOF, 1987:190). Contact-advertenties kunnen gedetineerden helpen om nieuwe persoonlijke contacten te leggen (AUBERSON, *ibid.*:137-138).

Studies tonen echter aan dat media niet alleen voordelen hebben voor gedetineerden. Zij kunnen ook tot 'non-gratificaties' en tot stress leiden (en daarom vermeden worden). Het strikte t.v.-schema kan het monotone karakter van het gevangenisleven benadrukken. De berichtgeving over externe gebeurtenissen die de algemene V.I.-regeling in gevaar brengen, verhoogt mogelijk de onzekerheid over de eigen vrijlating. Verder kunnen media-inhouden de gedetineerde herinneren aan de eigen problemen (iemand die in een scheiding is verwickeld, ervaart

romantische televisiescènes als pijnlijk,...). Sommige auteurs suggereren bovendien dat de massamedia een onrealistisch beeld creëren van de maatschappij (b.v. met betrekking tot vrouwen en geweld) in de hoofden van gedetineerden en dat ze op die manier een succesvolle reïntegratie in de weg staan (IRWIN, *ibid.*:138; SLATER en ELLIOTT: 1982). Voorts blijkt dat media de resocialisatiedoelinden van de instelling ook kunnen tegenwerken. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat de aanwezigheid van televisie in gevangenissen een negatief effect heeft gehad op de deelname in resocialisatieactiviteiten (zoals bijvoorbeeld opleidingen – SNACKEN, 1991:41). De media kunnen ook criminele waarden en identiteiten versterken, gevangenen inspireren om een crimineel leven te leiden en zelfs nuttige informatie verschaffen voor het plannen van criminele activiteiten (BLUMER en HAUSER, 1970:66-67; HOWITT, 1995). Ten slotte zijn media vaak een bron van stigmatisering van (ex-) gevangenen (EATON, *ibid.*: 61-62; FERRELL, 1999:405; DOTTER, 2002). De (vernederende) verslaggeving over de eigen rechtszaak kan de morele verwerping van de eigen persoon door de maatschappij in de verf zetten tijdens het gevangenisverblijf (NEYS, 1994:195). En mediaberichten over de vrijlating van een beruchte gevangene kunnen zijn of haar reïntegratie bemoeilijken (TAXMAN ET AL., *ibid.*:92.)

3. Resultaten van twee grootschalige Vlaamse studies naar het belang van mediagebruik tijdens het gevangenisverblijf

3.1. Situering van de studies

In dit onderdeel worden de voornaamste resultaten van twee grootschalige onderzoeken naar het mediagebruik van gedetineerden en de effecten daarvan (op korte en lange termijn) beschreven.

De eerste studie vond plaats in 1997-1998 in vijf Vlaamse strafinrichtingen: de gevangenis van Hasselt, Dendermonde, Hoogstraten, Leuven-Centraal en Brugge. Gesprekken met directieleden, rondleidingen in de instellingen en gevangenisbrochures verschaften informatie over het media-aanbod. Naar het mediagebruik en de bekomen (non-)gratificaties bij gedetineerden werd gepeild door middel van gestandaardiseerde vragenlijsten en diepte-interviews. In totaal namen respectievelijk 177 en 33 Nederlandstalige definitief-veroordeelden deel aan de kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksfase (voor meer uitgebreide beschrijvingen van de methodologie en de resultaten zie VANDEBOSCH, 1999, 2000a, b, 2001a, b, 2002, 2003a.). In de tweede studie stonden niet de kortetermijneffecten van het mediagebruik (i.c. de bekomen voldoeningen) centraal, maar wel de langetermijneffecten op de realiteitsopvattingen van gedetineerden. Ook in dit onderzoek werd gebruikgemaakt van een dubbele methodologie. In het kwantitatieve luik werd door middel van een schriftelijke bevraging gepeild naar het mediagebruik, de realiteitsopvattingen en de reïntegratiehoudingen van (langgestrafte) gedetineerden. 178 personen uit twee Vlaamse strafinrichtingen (de Centrale Gevangenis van Leuven en het Penitentiair Complex van Brugge) werkten in oktober 2002 mee aan deze enquête. Daarnaast werden bij 22 (ex-)gedetineerden diepte-interviews afgenomen over hun vrijlatingservaring en het gepercipieerde belang

van mediagebruik tijdens de detentie in het licht van de reïntegratie (voor een meer uitgebreide beschrijving van de onderzoeksmethode, zie VANDEBOSCH, 2003b).

3.2. *Het mediagebruik en de opgewekte (non-)gratificaties in vijf Vlaamse strafinrichtingen*

De gegevens van de eerste studie toonden aan dat televisie ongetwijfeld het populairste medium was in de gevangenis. Op een gewone weekdag brachten de gedetineerden gemiddeld meer dan 5 uur voor de beeldbuis door, op zaterdag en zondag steeg dat gemiddelde zelfs tot bijna 7 uur. Het gebrek aan werk- en ontspanningsmogelijkheden in de strafinrichtingen kon die hoge kijktijd verklaren. Zelfs in instellingen met een uitgebreid activiteitsaanbod verbleven de gedetineerden (vrijwel) elke avond verplicht in de cel, waar het televisietoestel haast automatisch werd aangezet. Het was dan ook niet merkwaardig dat 80% van de respondenten zei dat hun gevangenneming tot een hogere televisieconsumptie had geleid. Voor de modale gedetineerde was televisiekijken zelfs onmisbaar geworden: na de interpersoonlijke contacten met familie en vrienden en na het werk, was dit de belangrijkste activiteit in de gevangenis. Het medium had dan ook veel voordelen. Televisie was een goedkoop middel – wat gezien het karige loon van de meeste gedetineerden geen onbelangrijke troef was – om de tijd te verdrijven, zich te ontspannen en informatie in te winnen over de buitenwereld. Het uitgebreide zender- en programma-aanbod had bovendien wel voor iedereen iets in petto. Tegenover andere media had televisie nog de volgende pluspunten: het was een ‘gemakkelijk’ medium dat geen hoge scholings- of concentratiegraad vereiste en het televisiebeeld en -geluid zorgden voor een zekere ‘aanwezigheid’ in de cel, zodat de gedetineerden zich minder alleen voelden. Het muziekaanbod en de nieuwsuitzendingen op de televisie vervingen voor heel wat gedetineerden ook een muziekinstallatie en een dagblad.

Bij de gedrukte media scoorden de tijdschriften trouwens het best. Net als dagbladen circuleerden zij vrij in de gevangenis, hoewel dat in principe verboden was. Populaire televisiebladen waren – wellicht in functie van het hoge televisiegebruik – de meest geraadpleegde tijdschriften. Het sensatieblad *Blik*, dat veel gerechtelijke verslaggeving bevatte en een speciale contactrubriek voor gedetineerden had, was echter de individuele titel met het grootste aantal lezers. Het werd dan ook terecht een ‘gevangenisblad’ genoemd.

De interesse voor gerechtelijk nieuws was in de strafinrichtingen overigens bijzonder groot, en wel om uiteenlopende redenen. Zo hielden gedetineerden de politieke beslissingen in verband met de voorwaardelijke invrijheidstelling en aanverwante zaken nauwkeurig in het oog, omdat die hun situatie direct konden beïnvloeden. Nieuwsberichten over rechtszaken wekten belangstelling op omdat ze handelden over medegedetineerden en andere bekenden of omdat ze illustreerden hoe ‘onrechtvaardig’ het gerechtelijk systeem – en dus ook de eigen straf – was. Opsporingsprogramma’s zoals *Oproep 2020* waren voor diegenen die hun criminele carrière wensten verder te zetten na de vrijlating, een bron van informatie: zij leerden hen onder meer hoe speurders te werk gingen. Andere gedetineerden vonden het dan weer goed dat ‘zwarte criminelen’ met behulp van dat soort

programma's werden gevat en beschouwden zichzelf – in vergelijking met die misdadigers – als klein grut of 'gewone' mensen.

De gevangenneming had niet alleen een grotere interesse voor gerechtelijk nieuws tot gevolg, maar ook voor algemene informatie over de buitenwereld. Voor personen die (een lange tijd) buiten de samenleving leefden, waren de media het middel bij uitstek om maatschappelijke evoluties te volgen. De traditionele nieuwsmedia brachten verslag uit over gebeurtenissen in binnen- en buitenland, maar wezen tegelijkertijd op veranderingen waarmee gewone burgers sowieso werden geconfronteerd in hun dagelijks leven, zoals de invoer van nieuwe geldbriefjes, de prijswijzigingen van brood en benzine en de komst van nieuwe producten. Ook reclamefolders hielden gedetineerden op de hoogte van de nieuwigheden op de markt. Televisie, tijdschriften e.d. toonden verder (dikwijls onbedoeld) de laatste modetrends, hanteerden de nieuwste woordenschat, enz.

Terwijl de gevangenneming bij de meerderheid van de gedetineerden dus leidde tot een hogere tv-consumptie en een sterkere interesse voor (gerechtelijk) nieuws, werd het mediagebruik van *de* gevangenisbevolking ook gekleurd door de achtergrondkenmerken van de gemiddelde gedetineerde; dat was (en is) een vrij jonge, relatief laagopgeleide man. Het was dus niet erg verwonderlijk dat VTM en VT4 de meest bekeken zenders waren; dat naast de informatieve tv-programma's vooral de actiefilms en de sportprogramma's goed scoorden; dat lokale radio's het liefst werden beluisterd; dat rockmuziek het best in de smaak viel; en dat de dagblad- en (vooral) de boekenconsumptie eerder beperkt was.

De gevangenisbevolking was evenwel niet zo homogeen als die op het eerste gezicht misschien leek en variaties op het vlak van de sociodemografische en criminele achtergrondkenmerken van de gedetineerden, hun concrete gevangenisomstandigheden, stresservaring en psychologische aanpassingsreacties, gingen eveneens gepaard met variaties in het mediagebruik.

De sociodemografische karakteristieken lieten binnen de gevangensmuren hun bekende media-invloeden gelden (in vergelijking met vrouwelijke gedetineerden hadden mannelijke gedetineerden b.v. een grotere voorkeur voor sportprogramma's). Wellicht meer verbazingwekkend waren de verschillen in het mediagebruik die konden worden toegeschreven aan het criminele profiel van de gedetineerden. Hoewel de kwantitatieve analyse geen steun bood voor de vaak gesuggereerde (causale) verbanden tussen de consumptie van of een voorkeur voor gewelddadige tv-programma's, erotische media-inhouden en housemuziek, en het plegen van respectievelijk geweld-, seks- en drugdelicten, deden de diepte-interviews vermoeden dat pedofielen een meer dan gewone interesse hadden voor media-inhouden waarin kinderen werden getoond; bij druggebruikers was dat housemuziek. Vooral de graad van subjectieve criminele betrokkenheid had echter een belangrijke voorspellende kracht: wie zich een crimineel voelde (en dat was zeker niet waar voor elke gedetineerde), had meestal ook een 'deviant' mediagebruik. De straffengte had een sterke invloed op de psychologische aanpassingsoriëntatie die men verkoos. Langgestraften probeerden hun gevangentijd vaak op een nuttige manier – en dus met minder televisie – door te brengen. In tegenstelling tot de meeste gedetineerden, die televisie als een hemels geschenk zagen dat het leven in de gevangenis draaglijker maakte, wezen zij ook op de mo-

gelijk nadelige effecten van het medium: wie de hele dag lang aan (de ontspannende programma's op) de televisie gekluisterd zat, kon volgens hen (na een tijd) wereldvreemd worden en geestelijk afstompen.

Niet alleen de gedetineerden, maar ook de personeelsleden evalueerden de aanwezigheid van de media in de strafinrichting in overwegend positieve termen. De gevangenisdirecties benadrukten dat de massamedia tijdens de detentie de band met de buitenwereld levendig hielden en zo de latere reïntegratie in de maatschappij vergemakkelijkten. Bovendien zorgden de media binnen de gevangenis-muren voor de welkome ontspanning en het nodige tijdverdrijf. Daardoor was het algemene stressniveau van de gevangenispopulatie lager en brachten de gedetineerden meer tijd in hun cel door. Deze twee mediagevolgen verlichtten op hun beurt het werk van het gevangenispersoneel. De media waren voor de instelling dus een handig en een goedkoop middel om de detentieschade te beperken en de orde en de rust in de gevangenis te bewaren. Ook voor de verwezenlijking van de (tegenwoordig minder sterk benadrukte) resocialisatie-doelstelling konden de media worden ingeschakeld. Films over de drugproblematiek konden bijvoorbeeld het uitgangspunt zijn voor groepsdiscussies bij drugverslaafden, terwijl doe-het-zelf-video's die via het interne videocircuit van de instelling werden uitgezonden, interessante bijkomende leerkanalen konden zijn voor gedetineerden die in de gevangenis b.v. de beroepsopleiding 'stukadoor' of 'elektriciteit' volgden.

Toch konden de massamedia ook disfunctioneel zijn voor de strafinrichting. Doordat boeken, cassettes, enz. als verstopplaats voor drugs en wapens konden fungeren en dure hifitoeystellen of pornografische tijdschriften als illegaal ruilmiddel, waren zij een (potentieel) gevaar voor de orde en de rust in de instelling. Collectieve media-activiteiten zoals filmvoorstellingen vroegen eveneens om een grotere alertheid bij het personeel. Voorts was het mogelijk dat bepaalde media-inhouden opruiend werkten en de gedetineerden aanzetten tot een gevangenisopstand of tot ander ongewenst gedrag, of dat zij functioneel waren bij de uitwerking van ontsnappingsplannen (zoals boeken over overlevingstechnieken of mechanica). Ook discussies over de keuze van televisie- of radioprogramma's konden de orde en de rust in de instelling verstoren, net als lawaaihinder afkomstig van media-apparatuur (sommige gedetineerden bekoelden hun woede immers door de volumeknop van hun televisie- of radiotoestel op maximum te zetten of door het toestel in elkaar te slaan). Ten slotte werden (negatieve), aan de media gerichte brieven van gedetineerden over het leven in de gevangenis door bepaalde directieleden als een bedreiging voor de goede werking van hun inrichting ervaren.

De resocialisatie- of recidivebeperkende functie kon eveneens in gevaar worden gebracht door de media. De beschikbaarheid van televisie in de cel verlaagde immers de belangstelling voor en deelname aan 'waardevolle' activiteiten zoals arbeid en cursussen. Bij sommige directies leefde verder het idee dat seksueel expliciet materiaal en gewelddadige media-inhouden voor niemand – en dus ook niet voor gedetineerden – goed waren. Ook stelden enkele personen zich vragen bij de wenselijkheid van b.v. wapentijdschriften in de gevangenis; deze bladen konden immers instrumenteel zijn voor de voortzetting van de criminele carrière na het gevangenisverblijf.

Uit het onderzoek bleek echter dat de instellingen (en de Belgische penitentiaire basisreglementering) voldoende middelen hadden uitgevonden om de genoemde disfuncties tot een minimum te beperken. Het binnenbrengen van media werd bijvoorbeeld aan banden gelegd en/of streng gecontroleerd, net als de circulatie van media onder gedetineerden. Stereo-installaties kregen een merkteken, zodat men wist wat precies aan wie toebehoorde. Het aantal aanwezigen bij film- en videovoortstellingen werd beperkt en tijdens de vertoning hielden verscheidene bewaarders een oogje in het zeil. Indien de gedetineerden het oneens waren over de keuze van een televisie- of radioprogramma, hakte een bewaarder de knoop door; een personeelslid was sowieso aansprakelijk voor de selectie van wat er te zien of te horen was in de gezamenlijke ontspanningszaal. Lawaaihinder werd voorkomen door hoofdtelefoons te voorzien en elk beschadigd mediatoestel diende vergoed te worden. Voor brieven aan de media kon de directie bepalen dat ze onder open enveloppe moesten worden afgegeven door de gedetineerden. Op 'ongeschikte' media-inhouden werd censuur toegepast (maar die was in het algemeen zeer zeldzaam). In het Penitentiair Schoolcentrum van Hoogstraten dwong men de gedetineerden om deel te nemen aan het werk of aan de beroepsopleidingen door op de tijdstippen van die activiteiten de televisieontvangst onmogelijk te maken. Ten slotte waren er nog de klassieke bestraffingmiddelen die bij media-misbruiken konden worden toegepast: de ontzegging van (media)gunsten of de plaatsing in de strafcel.

3.3. Het mediagebruik van (langgestrafte) gedetineerden en hun kennis en opvattingen over de buitenwereld

Vertrekkend van de bevindingen van de eerste studie omtrent de sterke media-afhankelijkheid van gedetineerden en de in de literatuur gesuggereerde invloeden van de (langdurige) blootstelling aan media-inhouden op de kennis en de realiteitsperceptie (*cf. supra*), werd een tweede onderzoek gepland naar de relatie(s) tussen het mediagebruik en de realiteitsopvattingen van langgestrafte gedetineerden. Die gegevens zijn belangrijk in het licht van de reïntegratie. Indien de media een correct/foutief beeld creëren van het leven buiten, kunnen zij de herintrede in de maatschappij immers bevorderen/bemoeilijken.

De gegevens over de deelname van de respondenten aan media- en andere gevangenisactiviteiten bevestigden de trends die al in het eerste onderzoek waren geobserveerd. De (voornamelijk) langgestrafte gedetineerden probeerden hun tijd vaak op een nuttige, reïntegratiegerichte manier door te brengen. Een groot aandeel van de ondervraagden hield zich bezig met de volgende gevangenisactiviteiten: werken, eigen muziek beluisteren, boeken lezen, naar de wandeling gaan en opleidingen volgen. Ook op mediavlak werd dezelfde houding gereflecteerd. De gemiddelde televisiekijktijd was iets lager dan die bij de modale gedetineerde (in onderzoek 1) en er werd vooral om informatieve redenen gekeken. De topvijf van meest geliefde programma's bestond uit natuurdocumentaires, het nieuws, informatieve programma's, wetenschappelijke programma's en denkspelen. Bij de zenders scoorden de Vlaamse algemene zenders (TV1, VTM, Kanaal 2 en VT4), de verdiepende zender Canvas én het National Geographic-kanaal het best. Ondanks de gemiddeld hoge tv-kijktijd en de duidelijke voorkeur voor informatieve

programma's, was de televisie-afhankelijkheid en het gepercipieerde tv-realisme matig. Wat het gebruik van radio, kranten en tijdschriften betreft, waren de resultaten vrij gelijklopend met de bevindingen van het eerste onderzoek. Wel opvallend was de vrij grote belangstelling voor informatieve bladen zoals *Knack*, *National Geographic* en *Eos* (die onder meer deel uitmaakten van de leesportefeuille van Leuven-Centraal) bij de (hoofdzakelijk langgestrafte) gedetineerden en hun sterke interesse voor wetenschappelijk nieuws.

De kennis en opvattingen van de gedetineerden over de buitenwereld werden op verschillende manieren gemeten. Een kleine quiz testte de actualiteitskennis. Er werden vragen gesteld over verschillende domeinen, zoals sport, economie, politiek, showbizz en gerecht. Verwacht werd dat gedetineerden goed zouden scoren voor materies die hen rechtstreeks aanbelangden (wie is de huidige minister van justitie? Wat is de naam van de eerste gevangeniskrant?) of waarmee zij door hun criminele achtergrond vertrouwd waren (welke rol zal procureur Bourlet vermoedelijk spelen in het proces-Dutroux?). Anderzijds werd het tegenovergestelde voorspeld voor nieuwigheden in de maatschappij waarmee de gedetineerden door hun (langdurig) verblijf in de gevangenis weinig of geen directe ervaring hadden (welke kleur heeft het biljet van 20 euro? Waarvan is WWW de afkorting?). In de quiz werd ten slotte ook een item opgenomen dat peilde naar kennis die in het licht van de reïntegratie belangrijk was (hoe heet de computer met werkaanbiedingen van de VDAB?).

De gegevens tonen aan dat bijna alle gedetineerden – nl. 96% – wisten wie de huidige minister van Justitie was. Een even groot aandeel kende de naam van de populaire meisjesgroep (K3 of M-kids). De meeste respondenten vulden ook het juiste antwoord in bij de vraag over de aanslagen op het WTC – toch een van de belangrijkste nieuwsfeiten van de laatste jaren. Een meerderheid wist voorts van welk land de vrouw van de Nederlandse kroonprins afkomstig was, welke kleur het biljet van 20 euro heeft en hoe de VDAB-computer met jobaanbiedingen heet. De alomtegenwoordige publiciteit (in 'serieuze' en 'populaire' media) over het prinselijke huwelijk – waarbij de nationaliteit van de toekomstige bruid vaak een hot item was – kon het eerste resultaat verklaren. Verwonderlijker was dat meer dan 60% van de ondervraagden wist welke kleur een biljet van 20 euro heeft, dit terwijl er in de gevangens (in theorie althans) geen geld circuleert en de overgrote meerderheid van de ondervraagden in de gevangenis zat van voor de introductie van de euro (op 1 januari 2002). Gedetineerden konden die kennis mogelijk via de volgende wegen hebben opgedaan: persoonlijke ervaring met eurobiljetten tijdens hun verlof, informatiecursussen over de euro in de gevangenis of illustraties en beschrijvingen in de massamedia. Anderzijds was het op het eerste gezicht vreemd dat haast geen enkele ondervraagde wist hoe de eerste echte gevangenis-krant (gemaakt door en voor gedetineerden) heette. Het feit dat niemand op dat moment verbleef in een gevangenis waar die publicatie ter beschikking was en dat de lancering van *Krant X* slechts een klein nieuwsitem was geweest, kon dat resultaat verklaren. Wel waren er heel wat gedetineerden die (plaatselijke) varianten op die krant (b.v. *Bakazine* of *Fatik*) kenden. De kennis van eenmalige gebeurtenissen (winnaar van de Ronde van Vlaanderen in 2002) en complexe materies (de samenstelling van de Vlaamse regering) was eveneens beperkt. De vragen rond de

nieuwe Belgische luchtvaartmaatschappij, het world wide web en de openbare aanklager in de zaak-Dutroux leverden ook maar een matig aantal volledig correcte antwoorden op. Toch konden de meeste gedetineerden in die gevallen een antwoord geven dat in de buurt lag van het juiste antwoord (zij vermeldten bijvoorbeeld DAT of spraken van het internet of van world wide website).

Aangezien de literatuur suggereerde dat mensen die na een (langdurig) verblijf in de gevangenis worden vrijgelaten, moeilijkheden ervaren met alledaagse dingen zoals de bus nemen of naar de winkel gaan, werd ook deze situationele kennis getest. Dit gebeurde aan de hand van een verhaal – opgesteld in ik-vorm – waaruit enkele elementen waren weggelaten; die moesten worden ingevuld door de respondenten. In vele gevallen ging het om alledaagse dingen en fenomenen die door de jaren heen waren veranderd in de buitenwereld. Er werd gepeild of gedetineerden spontaan een correct of een verouderd antwoord gaven. Uit de gegevens bleek dat een vrij nipte meerderheid van de gedetineerden de juiste prijs kende (of kon inschatten) van een busticket voor een enkele zone; de meeste respondenten zaten wel ‘in de buurt’ van het correcte antwoord. Ook de peiling naar de koffieprijs maakte duidelijk dat vrijwel alle gedetineerden een realistisch antwoord gaven. Bovendien wisten de respondenten wat momenteel de meest courante betalingswijze is naast de betaling in baar geld: meer dan 90% vulde namelijk ‘met bankkaart’ in. 80,9% van de ondervraagden was voorts op de hoogte van de alomtegenwoordigheid van gsm-toestellen bij jongeren. Ook de veranderingen op verkeersvlak hadden veel respondenten correct opgemerkt: zij wisten dat er tegenwoordig veel rotondes of verkeersdrempels waren op plaatsen waar er vroeger gewone kruispunten waren (bij diegenen die al een lange tijd in de gevangenis verbleven, kon dit mogelijk zijn opgevallen in de media of tijdens een transport naar een andere gevangenis). Het percentage respondenten dat de juiste kleuren kende van de palen van de verkeerslichten in Vlaanderen (nl. geel en zwart) was wat lager (64,3%). Het oude antwoord (rood en wit) werd hier nog vaak genoemd. Hetzelfde fenomeen deed zich voor bij de namen van bankinstellingen: 1/6 van de respondenten vermeldde de oude benaming van hun bank.

Naast de hierboven vermelde kennisvragen, kwamen ook schattingsvragen aan bod. Aan de respondenten werd gevraagd om de graad van voorkomen van enkele fenomenen in België in te schatten. Het ging meer bepaald over de aanwezigheid van diverse technologieën en producten, van mannen en vrouwen in welbepaalde beroepscategorieën, van misdaadfenomenen en van diverse sociodemografische groepen in de samenleving. De respondenten dienden een keuze te maken uit twee antwoordmogelijkheden. Aangaande de inschatting van het bezit van diverse (nieuwe) technologieën of producten was het opvallend dat de grote meerderheid van de respondenten het correcte antwoord (het hoogste cijfer) aanduidde (men zou kunnen verwachten dat diegenen die al lange tijd in de gevangenis verblijven op dit vlak wat achterna hinken). Ook bij de items over het bezit van een tweede verblijf in het buitenland en het aantal vuurwapens in particuliere eigendom hadden de meeste ondervraagden het bij het rechte eind. Toch waren er bij deze laatste vraag veel mensen die een overdreven schatting van het aantal vuurwapens maakten. Het feit dat men zelf ‘in de sector opereert’ en dus veel directe ervaring heeft met vuurwapens, zou deze bevinding kunnen verklaren. Wat het voorkomen

van vrouwen in typische mannenberoepen (en omgekeerd) betreft, was de antwoordtend ook duidelijk: de gedetineerden hadden duidelijk een minder geëmancipeerd beeld. Telkens werd het laagste (foutieve) cijfer vermeld. Alleen het percentage verplegers werd door de meerderheid van de respondenten juist ingeschat. De misdaaditems genereerden een vrij evenredige hoeveelheid correcte versus foutieve antwoorden. Alleen bij het item over procedurefouten was er grote eensgezindheid onder de respondenten: volgens hen waren er maar zeer weinig misdadigers die om die redenen werden vrijgesproken. De persoonlijke en interpersoonlijke ervaring spelen ook hier wellicht een zeer grote rol. Wat de sociodemografische schattingen betreft, ook daar werd meestal het juiste cijfer gekozen. Alleen werd door een meerderheid van de ondervraagden het aandeel jongeren onderschat en het aandeel vreemdelingen overschat.

Naast de schattingsvragen kwamen er ook opinie vragen aan bod. Die handelden onder meer over sekserollen, racisme en onveiligheid. Daarnaast werd gepeild naar de houding van gedetineerden tegenover de complexiteit van de hedendaagse samenleving, nieuwe technologieën en het milieu. De gemiddelden voor de diverse schalen tonen aan dat de gedetineerden een geëmancipeerde houding hadden, vonden dat Vlaanderen verontreinigd is, en (vooral) dachten dat het tegenwoordig onveilig is. Zij gingen niet akkoord met racistische uitspraken en ook het complexe karakter van de samenleving werd globaal genomen eerder in twijfel getrokken.

Een laatste aspect had te maken met de mate waarin gedetineerden diverse maatschappelijke kwesties als problematisch ervoeren. De topvijf van maatschappelijke problemen bestond volgens hen uit: 1. Oorlogen en etnische conflicten (73,2% van de ondervraagden vond dat die een ernstig probleem vormden); 2. Druggebruik bij jongeren; 3. Aids; 4. De Derde Wereld; en 5. Politiek gesjoemel en corruptie. In de categorie 'andere' werd vaak nog spontaan de werking van justitie, van de gevangenissen en van het VI-systeem vermeld, hoewel er in de gestandaardiseerde vraag al een item 'de werking van het gerecht en de politiediensten' zat. Waarschijnlijk vonden de meeste van deze gedetineerden wel dat het fout liep bij het gerecht, maar konden zij moeilijk klagen over de werking van de politiediensten, aangezien die, wat hun betrof, toch efficiënt had gewerkt (zij waren immers achter de tralies beland).

De antwoorden op de stellingen die de houding ten opzichte van de reïntegratie en de mogelijkheden om tijdens de gevangenisstraf daaraan te werken, registreerden, toonden aan dat de meerderheid van de respondenten een positieve kijk had op hun leven na de vrijlating. Het positivisme dat de meerderheid van de respondenten tentoonspreidde, kan uiteraard hun werkelijke houdingen en gevoelens weerspiegelen. Toch is het niet denkbeeldig dat men eigenlijk meer twijfels heeft over de reïntegratie dat men zelf wil toegeven (in enquêtes of tegenover directieleden, de VI-commissie, enzovoort). Het percentage 'zwartkijkers' en onbeslist bij elk van de hieronder vermelde stellingen was trouwens ook niet gering. Een factoranalyse toonde aan dat de stellingen in feite vier onderliggende factoren maten: vervreemding (moeilijkheden om opnieuw contacten te leggen, tijd nodig om te wennen, shock om buiten te komen); gebrek aan opvang (geen onderdak, niet op familie en vrienden kunnen rekenen, geen hoop dat het beter zal gaan);

somberheid (leven geruïneerd, toekomst weinig rooskleurig, hoe langer in gevangenis hoe somberder, werken aan een betere toekomst tijdens gevangenisstraf is zinloos, weinig bezig met leven na gevangenis); herkansing (eerlijke kans voor nieuwe start, gevangentijd gebruiken om leven een betere wending te geven).

De globale resultaten schetsten dus een positief beeld van de (voornamelijk) langgestrafte gedetineerden: zij probeerden hun tijd op een zinvolle manier door te brengen, waren sterk geïnteresseerd in én op de hoogte van gebeurtenissen en trends in de buitenwereld, en zagen hun toekomst vrij rooskleurig in. Verdere analyses toonden evenwel aan dat dit inderdaad wel voor de meeste, maar zeker niet voor alle ondervraagde gedetineerden gold. Er kon een belangrijk onderscheid worden gemaakt tussen gedetineerden op basis van hun aanpassingsstijl (en niet – zoals verwacht werd – op basis van de al uitgezeten termijn). Die aanpassingsstijl hield ook een welbepaald mediagebruik in.

Uit de analyses bleek dat 36% van de respondenten zich het best herkende in de uitspraak 'Ik probeer moeilijkheden te vermijden en datgene te doen wat nodig is om hier zo snel mogelijk buiten te geraken'. Deze '*doing time*'-aanhangers waren gemiddeld wat ouder, hadden frequenter een partner en een kind, en zaten gemiddeld een (veel) kortere straf uit (vaak voor zedendelicten op minderjarigen of drugsmisdrijven) dan de '*gleaners*' en de '*jailers*'. Men trof hen relatief meer aan in het Penitentiair Complex van Brugge dan in Leuven-Centraal. Het feit dat die personen (nog) sterke familiebanden hadden, meer problemen met medegedetineerden ervoeren en een relatief kortere termijn moesten uitzitten, kon hun ingesteldheid verklaren.

Diegenen die zich schaarden achter de stelling 'Ik wil mijn tijd nuttig gebruiken door dingen te doen om mezelf te verbeteren' waren ruim in de meerderheid (43,5%) in deze steekproef (wat ook de richting van de globale resultaten kan verklaren). Deze '*gleaners*' vertoonden op sommige vlakken gelijkenissen met '*jailers*' (19%), die de buitenwereld probeerden te vergeten en keken hoe ze het best konden leven in de gevangenis. In beide gevallen ging het om relatief jonge (in vergelijking met de aanhangers van de '*doing time*'-aanpassingswijze) mensen die een zeer lange straf uitzaten (in vele gevallen voor moord). Toch waren er ook heel wat markante verschillen. De '*gleaning*'-stijl was bijvoorbeeld meer typisch voor personen van vreemde afkomst, voor diegenen die voor hun gevangenneming een job uitoefenden, een partner hadden, vader waren en in Leuven-Centraal verbleven. De '*jailing*'-stijl daarentegen, leek eerder typisch voor diegenen met een klassieke criminele carrière waarin het verwerven van vermogen door het plegen van misdrijven centraal stond. Indicatoren hiervoor waren – naast de minder sterke familiebanden en het lagere percentage werkenden – het hogere aandeel veroordeelden voor diefstal en de sterkere aanwezigheid van personen met een 'gemengde' carrière (gekenmerkt door vermogens- en drugsdelicten) of een carrière waarin het plegen van een moord het (voorlopige) eindpunt was in een reeks minder ernstige delicten. '*Jailers*' hadden gemiddeld de meeste tijd in een instelling (jeugdinstelling of gevangenis) doorgebracht en voelden zich ook het meest crimineel. Terwijl de sterkere banden met de buitenwereld de positieve ingesteldheid van de '*gleaners*' kon verklaren, bood het gebrek daaraan (en de eerdere mislukte vrijlatingservaringen) een uitleg voor de negatieve houding van

de 'jailers'. 'Gleaners' maakten het minst melding van antisociale problemen (gemis aan drugs, verveling, toekomsttwijfels en niet gewaardeerd worden door het personeel), waren het minst bezorgd over een gebrek aan opvang bij de vrijlating, zagen de toekomst het meest positief in en geloofden het sterkst in een herkansing. Zij wilden hun lange gevangenisverblijf op een nuttige, reïntegratiegerichte manier invullen. Ook op mediagebied kwam dit tot uiting: 'gleaners' waren sterk geïnteresseerd in wat er in de buitenwereld gebeurde. Zij scoorden ook het best op de actualiteitstest en vertoonden de meest progressieve houdingen (geëmancipeerd, antiracistisch, milieubewust,...). Verder raadpleegden zij ook meer dan andere categorieën gedetineerden de jobadvertenties in de krant. 'Jailers' daarentegen, voelden zich opvallend minder geliefd door familie, vrienden en kennissen van buiten, door de maatschappij en haar vertegenwoordigers in de gevangenis (i.c. de personeelsleden), wat hun gerichtheid op het leven in de instelling, hun geringere interesse in nieuws over de buitenwereld en hun angst om te vervreemden kon verklaren. 'Jailers' vreesden het meest voor een gebrek aan opvang bij de vrijlating, zagen hun toekomst somber in en geloofden het minst in een herkansing. De sterke integratie van de 'jailers' in een tegencultuur of gevangenencultuur werd ook geuit in een negatieve houding ten opzichte van de instelling en haar vertegenwoordigers, een sterk deviant gemis (aan drugs) en beperkte problemen met medegedetineerden en wroeging over het gepleegde misdrijf.

Bovenstaande gegevens tonen dus aan dat bij zeer langgestraften de 'gleaning mode' de dominante aanpassingswijze is: de meesten willen hun gevangenisverblijf op een positieve, reïntegratiegerichte manier doorbrengen. Het ontbreken of wegvallen van persoonlijk banden met de buitenwereld, blijkt aanleiding te kunnen geven tot een sterkere integratie in de gevangenencultuur ('jailing'), (verdere) criminalisering en een verminderde interesse in en kennis van het algemene maatschappelijke leven buiten de gevangensmuren. Het mediagebruik lijkt dus de kloof tussen diegenen met de meest positieve en de meest negatieve aanpassingswijze te vergroten. Bij diegenen die nog goede persoonlijke banden hebben met de buitenwereld (de 'gleaners'), en daardoor ook betere perspectieven voor de reïntegratie, leidt de blijvende interesse voor de buitenwereld ook tot een hogere informatieconsumptie. Die verhoogt dan weer de kennis over maatschappelijke gebeurtenissen en trends en doet op die manier (nogmaals) de kansen op een succesvolle herintrede in de maatschappij verhogen. Doordat bij de 'jailers' het tegenovergestelde proces plaatsvindt, wordt de kloof tussen beide groepen steeds groter.

3.4. De herintrede in de maatschappij en het (gepercipieerde) belang van mediagebruik tijdens de detentie

In dit laatste onderdeel worden de resultaten geschetst van het kwalitatieve luik van de tweede studie. Om een eerste inzicht te krijgen in de herintrede-ervaring en het mogelijke (positieve of negatieve) effect van het mediagebruik in de gevangenis daarop, werden diepte-interviews georganiseerd bij personen met een vrijlatingservaring. Daaruit bleek dat de herintrede in de maatschappij voor veel personen gepaard ging met positieve en/of negatieve opwinding. Sommige respondenten voelden zich extreem gelukkig, andere personen waren overdonderd en

zenuwachtig. Nog anderen hadden gemengde gevoelens toen ze uit de gevangenis naar buiten stapten. Alleen personen die maar een korte tijd binnen de muren hadden doorgebracht, waren minder onder de indruk. Zij vergeleken hun herintrede met het terugkomen van vakantie. Bij hun vrijlating (of tijdens hun eerste verlof) hadden veel respondenten het gevoel dat ze in een nieuwe wereld terechtkwamen. De buitenwereld was niet meer hetzelfde als voor hun detentie en duidelijk verschillend van de gevangenisomgeving. Tijdens hun gevangenisverblijf hadden zich verschillende veranderingen voorgedaan in de fysieke en sociale omgeving, zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak. De respondenten merkten bijvoorbeeld op dat de bomen in hun tuin gegroeid waren en dat de meubels in hun huis van plaats veranderd waren. Hun kinderen waren groot geworden en hun schoonouders leken gekrompen te zijn. Bepaalde vrienden waren ondertussen getrouwd, andere dan weer gescheiden. Ook hun buurt zag er anders uit, met nieuwe winkels, gebouwen en straten. Volgens sommige respondenten waren die veranderingen de oorzaak van de moeilijkheden die zij ondervonden bij het zoeken van hun weg. Anderen zeiden dat ze gewoon vergeten waren wat de gemakkelijkste weg was van de ene plaats in de stad naar de andere. Het gevoel een vreemdeling te zijn, was uiteraard meer prominent aanwezig bij respondenten die niet naar hun vroegere persoonlijke omgeving terugkeerden. De vrijgelaten gevangenen merkten ook veranderingen op maatschappelijk vlak. Ze vermeldden het wijdverbreide gebruik van gsm-toestellen, de komst van nieuwe autotypes en modes, de toegenomen welvaart, het drukke verkeer en het groeiende egocentrisme bij mensen als opvallende nieuwigheden.

Hoewel de (ex-)gedetineerden geloofden dat de media – en vooral televisie – in de gevangenis hun venster op de buitenwereld vormden en hen hielpen om bij te blijven met belangrijke evoluties ‘buiten’, bleek de voorbereidende kracht van de media dus niet perfect. Dat werd toegeschreven aan verschillende factoren: het feit dat sommige personen in de gevangenis gewoonweg geen interesse hadden voor informatie over de buitenwereld (cf. de eerder vermelde ‘*jailers*’), het feit dat de evoluties en de wijzigingen die in de media (en vooral in de nieuwsberichterij) belicht werden, niet altijd relevant waren voor de persoonlijke sfeer (en omgekeerd, wat relevant was in het dagelijkse leven kwam niet altijd aan bod in het nieuws – of in de media) en het feit dat de media-ervaring van een welbepaald fenomeen grondig verschilde van de ‘*real-life*’ ervaring.

De veranderingen in de buitenwereld deden de (ex-)gedetineerden beseffen dat de tijd niet had stilgestaan tijdens hun gevangenisverblijf en dat zij zelf waarschijnlijk ook wel veranderd waren tijdens (en misschien wel door) hun detentie. Zij hadden zich bijvoorbeeld aangepast aan de gevangeniswereld (met zijn eigen fysieke kenmerken, routines, inwoners, ...) en namen sommige van de geleerde gedragingen en manieren van denken mee naar de buitenwereld. Gezien het contrast tussen de twee settings, zorgde die gevangenisbagage echter voor aanpassingsproblemen bij de vrijlating. De respondenten vermeldten bijvoorbeeld dat ze moesten wennen aan het lawaai, aan open ruimtes, aan de herwonnen autonomie, enz. Sommige van de negatieve dingen die zij geleerd hadden in de gevangenis en die hun succesvolle reïntegratie hinderden, waren wantrouwen in mensen, onverschilligheid tegenover geweld, criminele kennis, gevangenistaal, een slecht leef-

ritme, druggebruik en een verslaving aan slaapmedicatie. Anderzijds had de gevangeniservaring soms ook positieve effecten. Sommige respondenten leerden bijvoorbeeld de kleine dingen in het leven waarderen, kicken af van de drugs, werden minder gewelddadig, enz.

Hoewel de media volgens de respondenten inderdaad wel stressverlagend en 'normaliserend' werkten binnen de gevangensismuren, was het dus duidelijk dat het gevangenisverblijf iets abnormaals bleef, wat vroeg om een grondige heraanpassing aan het leven 'buiten'.

4. Besluit: massamedia zijn noodzakelijk in de gevangenis, maar niet voldoende

De massamedia nemen een belangrijke plaats in binnen de strafinrichtingen. Voor het gevangenisbeleid vormen de media een handig instrument om de resocialisatie van de gedetineerden te bevorderen, het leven in de gevangenis te normaliseren, de detentieschade te beperken en – last but not least – de orde en rust in de straf-inrichting te handhaven. Deze voordelen voor de instelling, en bij extensie voor de maatschappij, vloeien natuurlijk voort uit de gratificaties die de gedetineerden zelf uit het mediagebruik halen. Voor wie leeft binnen de muren, zijn de media, en in het bijzonder televisie, een venster op de buitenwereld. Zij doen verslag over de gebeurtenissen in de samenleving, tonen of bespreken nieuwe ontwikkelingen en houden de gedetineerde zo up-to-date. Op die manier bereiden ze hem (of haar) voor op de vrijlating. De media verschaffen trouwens niet alleen informatie, maar zorgen in de stresserende gevangeniscontext, waarin het erop neerkomt 'zijn tijd uit te zitten', ook voor ontspanning en tijdverdrijf. Daardoor gaat er minder frequent iemand door het lint, moet het personeel slechts af en toe noodinterventies plegen en is het – globaal genomen – rustiger in de gevangenis.

Hoewel de massamedia een voorname rol vervullen binnen de strafinrichtingen, mag hun aanwezigheid geen goedkoop excuus vormen voor het beperken – of het niet verder uitbouwen – van andere gevangenisactiviteiten. De media kunnen immers niet alle menselijke behoeften (optimaal) bevredigen, helpen het gevangenisleven niet voldoende te normaliseren en zijn geen perfecte bron van informatie over de buitenwereld. Ook wij pleiten daarom voor een motiverend en gediversifieerd activiteitenprogramma dat de gedetineerden de kans biedt om hun detentietijd op een zinvolle manier door te brengen; voor bijkomende initiatieven die het gevangenisleven sterker op het gewone leven doen lijken en voor alternatieve mogelijkheden voor gedetineerden om op de hoogte te blijven van wijzigingen in de buitenwereld (b.v. via familieleden en vrienden en via directe contacten met de alledaagse realiteit tijdens het verlof).

Ten slotte ligt er niet alleen een belangrijke verantwoordelijkheid bij de strafinrichtingen, maar ook bij de media. Zij versterken immers vaak de negatieve perceptie van (ex-)gedetineerden bij de algemene bevolking. Dit leidt tot stigmatisering en moeilijkheden bij de reïntegratie. Door een evenwichtiger beeld te creëren van (opgesloten) daders zouden ook de media een positieve bijdrage kunnen leveren.

5. Bibliografie

- AUBERSON, H. (1973) 'De functie van de communicatiemedia in de inrichting', *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*. Brussel: Ministerie van Justitie, Bestuur Strafinrichtingen, 1973(3): 129-139.
- AUSTIN, J. (2001) 'Prisoner Reentry: Current Trends, Practices, and Issues'. *Crime & Delinquency*, 47(3):314-334.
- BLUMER, H. & HAUSER P.M., (1970) *Movies, Delinquency, and Crime*. New York: Arno Press & The New York Times.
- CLEMMER, D. (1958) *The Prison Community*. London: Holt, Rinehart and Winston.
- COOKE, D. J., BALDWIN, P. J. & HOWISON, J. (1990) *Psychology in prisons*. London & New York: Routledge.
- DOTTER, D. (2002) 'Creating deviance: scenarios of stigmatisation in postmodern media culture', *Deviant Behavior*, 23:419-448.
- EATON, M. (1993) *Women after prison*. Buckingham: Open University Press.
- FABIANI J.-L. and F. SOLDINI (1996) 'Des lieux et des objets de lecture en milieu carcéral', pp. 199-217 in C. FAUGERON, A. CHAUVENET & P. COMBESSIE (Eds.) *Approches de la prison*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- FERRELL, J. (1999) 'Cultural Criminology', *Annual Review of Sociology*, 25:395-418.
- FISHER, G. (1989) 'Mass Media Effects on Sex Role Attitudes of Incarcerated Men', *Sex Roles*, 20 (3/4): 191-203.
- GALTUNG, J. (1967) *Gevangenis en maatschappij. Een sociologisch-kriminologisch onderzoek naar strafbeleving*. Den Haag: Bert Bakker / Daamen.
- GOETHALS, J., BOGAERTS S. & MAES, E. (2000) 'Statische en dynamische predictoren van V.I. . Een empirisch onderzoek'. Pp. 127- 164 in GOETHALS, J. & BOUVERNE-DE BIE M. (Eds.) *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*. Gent: Academia Press.
- GOFFMAN, E. (1968) *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Harmondsworth: Penguin Books.
- HANEY, C. (2002) *The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment*. Paper prepared for the "From Prison to Home" Conference, January 30-31, National Institutes of Health.
- HOWITT, D. (1995) *Paedophiles and sexual offences against children*. Chichester: John Wiley and Sons.
- IRWIN, J. (1970) *The Felon*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- ISA, M. (2000) 'Phenomenological Analysis of the Reentry Experiences of the Wives of Japanese Corporate Sojourners', *Women & Language*, 23(2):26-40.
- JEWKES, Y. (2002) 'The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prisons', *European Journal of Communication*, 17(2):205-225.
- KEVE, P.W. (1974) *Prison Life and Human Worth*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- LINDLOF, T.R. (1986) 'Social and Structural Constraints on Media Use in Incarceration', *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 30(3):341-355.
- LINDLOF, T.R. (1987) 'Ideology and Pragmatics of Media Access in Prison', pp. 175-197 in T.R. LINDLOF (Ed.) *Natural Audiences: Qualitative research of media uses and effects*. Norwood: Ablex.
- MARSHALL, S. (1992) *Reintegration of ex-offenders: the role of employment and other factors*. Ann Arbor: UMI Dissertation Services.
- MCARTHUR, A.V. (1974) *Coming Out Cold*. Lexington: Lexington Books.
- NEYS, A. (1994) 'Gevangenisstraf als doorleefde realiteit', pp. 177-208 in A. NEYS, T. PETERS, F. PIETERS & J. VANACKER (red.) *Tralies in de weg*. Leuven: Universitaire Pers.
- SLATER, D. & ELLIOTT, W.R. (1982) 'Television's influence on social reality.' *Quarterly Journal of Speech*, 68: 69-79.
- SNACKEN Sonja (1991) 'Belgium', pp. 27-71 in D. VAN ZYL & F. DÜNKEL (Eds.) *Imprisonment Today and Tomorrow. International Perspectives on Prisoners' Rights and Prison Conditions*. Deventer & Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers.
- SYKES, G.M. (1958) *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.
- TOCH, H. (1977) *Living in Prison. The Ecology of Survival*. New York: The Free Press.
- TAXMAN, F.S., YOUNG, D. & BYRNE, J.M. (2002) *Offender's Views of Reentry: Implications for Processes, Programs and Services*. College Park, MD: Bureau of Governmental Research.
- TRAVIS, J. & VISHER, C.(forthcoming) 'Transitions from Prison to Community: Understanding Individual Pathways.' *Annual Review of Sociology*.
- TRAVIS, J. & PETERSILIA, J. (2001) 'Reentry Reconsidered: A New Look at an Old Question', *Crime & Delinquency*, 47(3):291-313.
- YOSHIDA, T., MATSUMOTO, D., AKIYAMA, T., MORIYOSHI, N., FURUIYE, A., ISHII, C., FRANKLIN, B. (2002) 'The Japanese returnee experience: factors that affect reentry.' *International Journal of Intercultural relations*. 26:429-445.
- VANDEBOSCH, H. (1999) *Een geboeid publiek? Het gebruik van massamedia door gedetineerden*. Leuven: Unpublished doctoral dissertation, Faculty of Social Sciences, 420 p.
- VANDEBOSCH, H. (2000a) 'A Captive Audience? The Media Use of Prisoners.' *European Journal of Communication*, 15(4):529-544 .
- VANDEBOSCH, H. (2000b) 'Media in de gevangenis: een goed rapport van het gevangenispersoneel én van de gedetineerden'. *Communicatie*, 29(3):2-22
- VANDEBOSCH, H. (2001a) 'Media use as an adaptation or coping tool in prison'. *Communications: The European Journal of Communication*. 26 (4):371-387.
- VANDEBOSCH, H. (2001b) 'Criminal Involvement and Media Use'. *Deviant Behavior*, 22(6):541-570.
- VANDEBOSCH, H. (2002) 'De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaring en de aanpassingswijze van

Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen', *Panopticon. Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*. 23 (1): 22-43.

VANDEBOSCH H. (2003a) 'Free minds: prisoners' interpretations of media phenomena', pp. 233-249 in: Angela SCHORR, William CAMPBELL, Michael SCHENK (Eds.) *Communication Research and Media Science in Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter.

VANDEBOSCH, H. (2003b) *A cultivated audience? The media use and reality perceptions of long-term prisoners*. Paper presented at the European Communication Congress, Munchen, 24-26 March.

WALLER, I. (1974) *Men Released from Prison*. Toronto: University of Toronto Press.